

HUIS MET HISTORIE

De Monnikenberg

Geschiedenis van het klooster De Stad Gods

door
Kees van Aggelen

De schrijver is lid van het bestuur van 'Albertus Perk' en geen vreemde voor de regelmatige bezoekers van de ledenavonden. Op 25 april jl. hield hij een boeiende dialezing over het ontstaan en de ontwikkeling van het landgoed De Monnikenberg, gelegen aan de Soestdijkerstraatweg. Op 28 april volgde een rondleiding over het betreffende terrein, die zeer geslaagd was en door een groot aantal leden werd bijgewoond. In EP 1990/2 werd hierover bericht.

De redactie van EP vond het onderwerp zo belangwekkend, dat hij Kees van Aggelen gevraagd heeft de lezing voor dit blad samen te vatten. Hij heeft aan dit verzoek gehoor gegeven. Zo kunnen ook de lezers die dat tot dusver niet deden kennismaken met dit interessante stukje Hilversum en zijn huis met historie.

Inleiding

In Hilversum, aan de Soestdijkerstraatweg, bevindt zich het klooster 'De Stad Gods'. Het complex is ook wel bekend onder de naam Monnikenberg (de oorspronkelijke villa droeg dezelfde naam).

Overigens is er geen relatie tussen de naam *Monnikenberg* en het latere kloostercomplex. Ook berust de aanwezigheid van een 'Kloosterlaan' in de wijk Kerkelanden op toevalligheid. Destijds bezat Hilversum geen klooster. Alleen in Naarden bevonden zich twee kloosters.

Het monnikenwater, ook wel Monnikenplas genaamd, bevindt zich ten westen van De Stad Gods. Dit kloostercomplex is gehuisvest in de verbouwde en uitgebreide villa De Monnikenberg. (foto C. v. A.)

De geschiedenis van Monnikenberg

Over de oudste geschiedenis van de Monnikenberg is nauwelijks geschreven. Slechts een artikel van G. Smit¹ gaat o.a. in op de herkomst van de naam. Voor historici een uiterst interessant item. Echter of de oorspronkelijke monniken van de Monnikenberg houtvesters geweest zijn, die toezicht hielden op het Gooierbos, lijkt ongeloofwaardig.²

Mogelijk heeft Gabriël Smit ietwat te veel gebruik gemaakt van dichtertelijke vrijheid bij zijn interpretatie van historische gegevens. De herkomst van de naam *Monnikenberg* hangt nauw samen met die van het in de omgeving liggende *Monnikenwater*. Over dit watertje en het ontstaan is wel meer gepubliceerd.^{3 4} M.i. stamt het voorvoegsel 'Monniken' in beide namen af van de activiteiten van kapittelheren van St. Jan. Géén monniken, die als boswachters toezicht hielden op het Gooierbosch⁵, maar 'monniken' die zich bezig hielden met de vervening.

Het veen en de ontginning daarvan

Het veen dat rond het Gooi lag, was in het Holoceen gevormd. De aard van het veen was verschillend. Het hing nauw samen met het water dat het veen voedde (Edelman 1950).

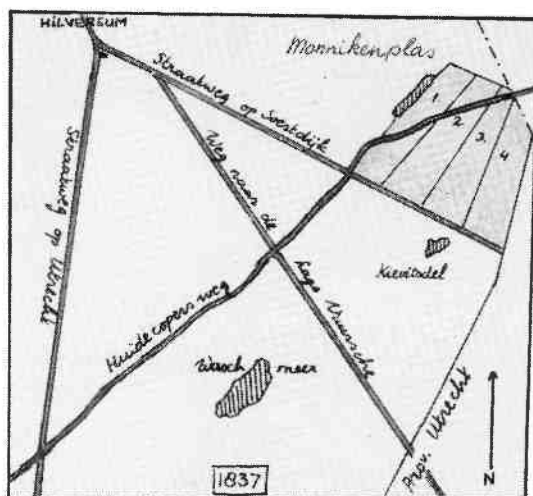
Toen in de vroege middeleeuwen het grondwaterpeil zakte, de z.g. vroeg-middeleeuwse regressiefase, begon het veen in te klinken. Het werd nu begaanbaar en vooral ontginbaar (Heidinga 1984, De Lange 1990).

In 1085⁶ kwamen landerijen en gronden door ruiling in bezit van het Kapittel van St. Jan. Dat zou het tijdstip kunnen zijn waarop de kapittelheren tot ontginning van het veen overgingen.

Dat het veen lange tijd belangrijk geweest is, bewijst wel de naam *Veeneind*. Het Veeneind liep eertijds van Hilversum naar de veengronden tussen Lage Vuursche en Hilversum. Het afgraven van veen leidde tot het ontstaan van watertjes.⁷

Periode tot ± 1840

De gronden in de omgeving van Monnikenberg werden gebruikt als heidegrond. Daar liet men de schapen grazen. De heidegronden lagen rond de akkers (engen). De staat had het eigendom, maar de Erfgooiers de gemeenschappelijk

Kaartje met de situatie in 1837 (heideveiling). Het landgoed Monnikenberg omvat de percelen 1 t/m 4.

ke gebruiksrechten.

In het oosten van het Gooi lagen enkele watertjes (Hilv. Wasmeer, Kievitsdal, Monnikenwater en Laarder Wasmeer) die gebruikt werden als drink- of wasplaats voor de schapen.

Het agrarische systeem van landbouw door middel van de potstalmethode, de gesloten huishouding waarbij veeteelt en akkerbouw op elkaar waren afgestemd, bleef lange tijd gehandhaafd. Toen in 1836/1837 echter de heidegronden⁸ verdeeld en geveild konden worden, betekende dat het einde van de heidegeschiedenis van Monnikenberg e.o.

Veel namen herinneren echter nog wel aan de vroegere situatie: *Heideveld*, *Hoeve ter Heide*, *Heidepark*.

Eerste eigenaar van het landgoed

Bij de (eerste) heideveiling van 1837 ging het vooral om heidegronden in het zuiden van het Gooi.

Monnikenberg lag nog het meest noordelijk en was gesitueerd pal aan de Straatweg op Soestdijk.

De percelen 1 t/m 4, groot respectievelijk 15, 17, 15 en 13 bunder, werden 'gemijnd' door Hendrik Jan ten Holt voor f 1.030,- + f 150,-.

Ten Holt was rentmeester te Baarn en handelde in opdracht van douairière J.L. Huydekoper van Maarseveen, zij bewoonde toen Kasteel Groeneveld te Baarn.

Familie Van den Wall Bake

De tweede eigenaar van de gronden was de familie Van den Wall Bake. Herman Adriaan bezat al sinds 1848 het buiten Hoeve ter heide = Heidepark en heeft daarna zeer veel grond in de omgeving aangekocht.¹⁰

De familie Van den Wall Bake heeft op de Monnikenberg een z.g. sterrebos aangelegd. Op een heuvel stond de koepel van Bake, een uitzichtspunt. Ook de huidige boerderij bij Monnikenberg is uit de tijd van Van den Wall Bake. De boerderij werd mede aangekocht in 1848. Deze moet al voor die tijd, maar na 1843, de tweede heideveiling, zijn gebouwd.

Bouw van de villa en ontsluiting van het gebied

Op de gronden nabij het Monnikenwater werd in 1900 een villa gebouwd voor Hugo Laurens Adriaan van den Wall Bake, zoon van Herman Adriaan (Heidepark).

Hugo was evenals zijn vader muntmeester bij 's Rijks Munt. Hij liet architect J.F. Klinkenberg¹¹ een villa ontwerpen die door aannemer J. Zeilstra gebouwd werd. De villa was bedoeld voor bewoning door zijn vader: hij zou er zijn oude dag doorbrengen.

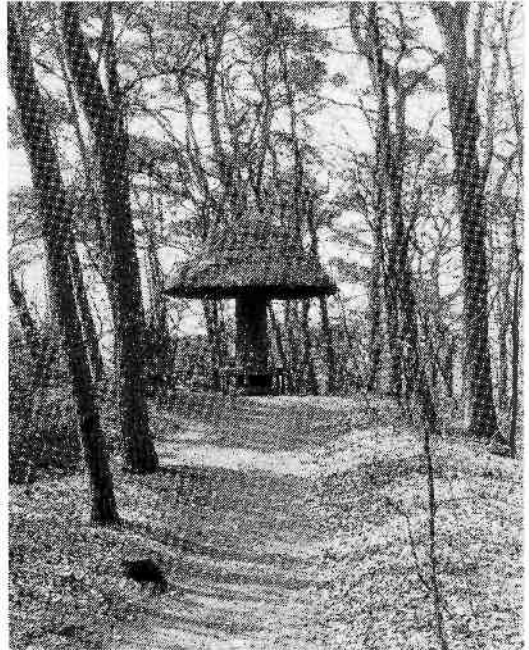
In 1901 werden stalgebouw en koetsierswoning gebouwd.¹²

Waarschijnlijk om een gunstiger lokatie te creëren voor de villa, werd al in november 1899 een verzoek bij B&W ingediend door de broers R.W.J.C. en H.L.A. van den Wall Bake om de Zwarteweg te mogen afsluiten. In 1900 werd de weg aan hen verkocht voor f 100, – en in 1901 werd een nieuwe weg, iets oostelijker, aangelegd. De naam van die weg werd verwarrend genoeg 'Heideparkweg'. De weg liep namelijk niet naar, maar langs Heidepark naar Monnikenberg¹³

Overige bewoners van de villa Monnikenberg

De villa kwam, na het overlijden van H.L.A. (1909) en R.W.J.C. (1910) van den Wall Bake, in handen van Jhr. Henri Feith, koopman te Hilversum. Die familie Feith was overigens verwant aan de familie Van den Wall Bake! In 1918 liet Hendrik Feith de architect E. Verschuyf de villa verbouwen.¹⁴

Later werd de villa gekocht door J.H. Telders

Op de plaats waar eens de koepel van Bake stond, staat dit prieeltje met zitbank. (foto: C. v. A.)

Het 'dubbeltje van De Lange' geslagen in 1887 vertoont het muntmeester van Hugo Laurens Adriaan van den Wall Bake: een bijl met ster.

Deze munt werd in 1987 overhandigd aan ons erelid Dr. De Lange ter gelegenheid van zijn 100e verjaardag.

De oorspronkelijke villa Monnikenberg, ontworpen door architect J.F. Klinkenberg en gebouwd in 1900. Deze opname werd gemaakt tijdens de excursie van 28 april jl. (foto: Jan Lamme)

(vaak gelezen als Felders).¹⁵ Ook hij liet veel (ver)bouwen. Zo werden er een autogarage, paardenstal, chauffeurswoning, speelruimte en fietsenberging opgericht of verbouwd¹⁶

Tijdens de Tweede Wereldoorlog

De villa werd eind 1942 gebruikt om joodse kinderen van de Rüdelsheimstichting onder te brengen. Hun gebouw aan de Verdilaan was 'gevorderd'. In 1943 werden de kinderen gedeporteerd naar Duitsland. De villa stond daarna leeg.

Inmiddels was een N.V. 'De Gezichtslaan' opgericht die de villa aankocht voor de Zusters Augustinessen van Sint-Monica. In feite werd deze juridische constructie gekozen omdat tijdens de bezetting de religieuzen zelf geen transacties mochten afsluiten¹⁷

De villa werd aan het eind van de oorlog door de Wehrmacht gebruikt. Er schijnen zelfs anti-Engelse Brits-Indiërs te hebben gezeten. Veel daarover is echter niet bekend.

Na de bevrijding was De Monnikenberg nog enige tijd een noodsanatorium van het Rode Kruis.

Pas op 1 juli 1946 konden de zusters het ge-

bouw betrekken, nadat het eerst was verbouwd en ingericht.

Met Kerstmis 1946 bewoonden twintig zusters Augustinessen het kloostercomplex.¹⁸ Maar binnen een aantal jaren moest het klooster grondig verbouwd en vergroot worden. Nieuwe vleugels werden ontworpen door architect Heymerink en aangelegd door aannemer De Jong. Een nieuwe kapel met toren werd aan de zuidzijde aangebouwd. Aan de onderzijde van de toren werd op 1 november 1954 een gedenksteen aangebracht door mater Augustina Van Reysen. Voor het vergrote kloostercomplex kwam een beeldenpartij te staan. Bovenop zit Augustinus, naamgever van de orde. De hoeken worden gevormd door vier beelden: een Augustijn, Augustines, een vader en een moeder.

Noten en bronnen

- 1 Gabriël Smit: Hoe oud is de Monnikenberg Z.P., Z.J. (Ook uitgegeven als artikel in De Stad Gods juli-aug. 1978 p. 178/179).
- 2 Correspondentie met Drs. H.M. Meyer d.d. 7 febr. 1990.
- 3 A. Perk: Jaarboekje voor gesch. en plaatsbeschrijving, Heek 1906.

- 4 idem: Afl. (veld)namenboekje. Coll. Perk S.A.G.V.
 5 Smit 1978.
 6 Over de oorkonde van 1085 is zeer veel gepubliceerd. Veelal werd deze (vervalste) oorkonde gebruikt om de aanwezigheid van het Gooier Bos aan te tonen.
 7 Perk 1906. Colaris, 1974: Milieukundig onderzoek van het Gooi.
 8 Zie ook H.H.M. Meyer. Albertus Perk en de Gooise Landbouw: In T.V.E.X. nr. 4 (dec. 1980).
 9 S.A.G.V.: Archief Gem. Bestuur van Hilversum, nr. 80.
 10 C. van Aggelen: Iets meer over de familie Van den Wall Bake. E.P VII nr. 1, 2, 3 (1988).
 11 Mededeling mevr. E.A.M. Scheltema-Vriesendorp n.a.v. een artikel van D. Baalman.
 12 Archief R.V.M. Reg. nr. 155/174.
 13 S.A.G.V.: Inv. nr. 1.811.111 'Zorg voor wegen'.
 14 Archief R.V.M. Reg. nr. 196/234.
 15 S.A.G.V.: Coll. Boekschoten, boek E3.
 16 Archief R.V.M. Reg. nr. 124, 577, 685, 686, 204.
 17 Gouden Dankbaarheid 1934-1984, p. 39.
 18 idem, p. 42, 44.

Rechts: het klooster De Stad Gods met kapel (links) en toren. Vóór dit alles staat een beeldengroep gemaakt door Zr Van der Lee. (foto: Jan Lamme)

Onder: de in 1901 gebouwde stalling voor paard en wagen werd later een garage met chauffeurswoning. Deze foto is van april 1988. Inmiddels zijn hier door de stormen van januari en februari 1990 veel bomen verdwenen.

